ROMANIAN CULTURE, PATRIMONIAL HERITAGE AND POPULAR ART

Adela MARINCU
West University of Timişoara

Abstract: The cultural patrimony, the national and regional cultural policies – in other words, the attention given to these – constitute the identity of a nation, but also the moral landmark on which the today and the tommorow society has to relate itself to.
The act of awareness of the liability a community is having towards the cultural patrimony coveres a long and devious way. Man's ignorance or aggresive behaviour sacrificed invaluable works of art, creations of a great beauty, thus cutting from the legacy of humanity priceless parts of the spiritual realities and not only. Wars, revolutions, earthquakes, floods and above all man's actions turned to ashes lots of wonders from antiquity, middle ages and modern times. What had happened to countries with a richer cultural dowry than Romania, happened to Romania's territory too, in regions like Banat, devastated by the imperial armies or by the migratory hordes which ravaged our settlements. As such, the cultural patrimony from Banat bears the mark of the historical evolution. It is also the creation of several nations: Romanian, Serbian, Hungarians, Germans, Slovaks, Bulgarians, Croatians, Jews, Czechs which were influenced each other in time.
The present work tackles aspects linked to the research, description and analisying of the phenomena and the patrimonial values in order to protect and promote the cultural patrimony of Banat.

Keywords: culture, cultural patrimony, cultural policies, popular (folk) art, values.

Cultura populară

În folcloristica românească din secolul al XIX-lea existau doi termeni *popular* şi *poporan*, cel dintâi desemnând „ceea ce este agreat, iubit, gustat, însuşit de popor" (fără însă a fi *creat* de popor), iar *poporan* însemna „ceea ce aparţine poporului" (ca ceva *al său*). Termenul *poporan* a dispărut din uzul curent al folcloriştilor şi din limbajul comun până spre jumătatea secolului al XX-lea, iar cel de *popular* în limbajul comun a ajuns să însemneze cam acelaşi lucru ce însemna şi în vremurile de început ale folcloristicii noastre. Dincolo de ambiguitatea şi echivocul termenului *popular* (atât în uzul său comun, cât şi în folosirea imprecisă şi prea „largă" perpetuată de unii folclorişti din secolul al XX-lea), termenul actual de *cultură populară* în uzul său comun a ajuns să însemne *cam* acelaşi lucru cu termenul identic ca formă (în limba română) definit drept *concept* în antropologia culturală contemporană astfel: „*Cultura populară* este opusă culturii folk, (culturii de tip folcloric, culturii tradiţionale orale) ce sugerează, individualitatea, specificitatea unui grup relativ restrâns de oameni, şi mai presus de orice, tradiţia. *Cultura populară*, în contrast, *implică o masă de oameni, în principal dar nu exclusiv, situată în mediul urban şi care adoptă un mod constant şi abandonează rapid modurile de comportare aflate într-o schimbare neîntreruptă, modelele şi capriciile culturii materiale şi non-materiale. Cultura populară se substituie şi înlocuieşte diferenţele folk şi etnice*[1] .

„Cultura populară, prin răspândirea şi efectele sale, contribuie la destructurarea şi denaturarea folclorului — dar cultura populară nu i se poate, cel puţin deocamdată, substitui folclorului şi culturii de tip folcloric, pentru simplul motiv că ea *este cu totul altceva decât*

[1] Achim Mihu, *Antropologie culturală,* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p.86.

BDD-A21987 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:18 UTC)

folclorul. Interpreţii (şi creatorii) din spaţiul *culturii populare* (în acest înţeles al termenului) pot fi mai mult sau mai puţin talentaţi, inspiraţi sau educaţi (ca neprofesionişti) în privinţa bunului-gust sau chiar a bunei-cuviinţe — astfel încât *nu întreaga cultură populară* din oraşele şi satele de azi) merită dispreţul nostru" apreciază Ioan Viorel Boldureanu în lucrarea sa *Cultură tradiţională orală.*

Patrimoniul cultural

Asemenea conceptului de cultură, şi cel de patrimoniu cultural a cunoscut de-a lungul timpului diverse definiri şi interpretări. Centrul internaţional pentru Studiul Prezervării şi Restaurării Proprietăţii Culturale prezintă nu mai puţin de 60 de definiţii ale patrimoniului cultural, respectiv ale proprietăţii culturale, cea mai veche dintre ele datând din anul 6 d.Hr.[2] UNESCO a definit parimoniul cultural ca reunind „întregul corpus de materiale, atât artistice cât şi simbolice – transmise din trecut fiecărei culturi şi, prin urmare, întregii umanităţi. Ca parte constituentă a afirmării şi a îmbogăţirii identităţilor culturale, precum şi ca moştenire ce aparţine întregii umnităţi, patrimoniul cultural conferă fiecărui loc caractertistici specifice şi este depozitarul existenţei umane". Analizând evoluţia conceptului de patrimoniu cultural în statele vest-europene, Vecco observă că acest termen a suferit un proces de expansiune şi transfer semantic care a rezultat în generalizarea utilizării sale. Sunt identificate trei etape parcurse în extinderea conceptului de patrimoniu cultural, după cum urmează: - o extindere tipologică prin includerea în patrimoniu a elementelor care nu făceau în mod tradiţional parte din acesta, astfel formulându-se o abordare integratoare a patrimoniului; - extinderea criteriilor de selecţie a patrimoniului cultural prin includerea, pe lângă valorile istorice şi artistice, a valorilor de identitate şi a capacităţii de interacţionare cu memoria; - trecerea de la o abordare normativ-obiectivă la una bazată pe capacitatea unui obiect de a suscita valori şi semnificaţii. Patrimoniul a încetat să fie definit prin prisma aspectelor materiale, creându-se astfel premisele pentru recunoaşterea patrimoniului cultural intangibil.[3]

Necesitatea protejării patrimoniului cultural, artistic şi încurajarea a ceea ce urma să devină patrimoniu, a apărut în Franţa, în secolul al XVII-lea, odată cu ideea responsabilităţii politice a puterilor publice în domeniul artei şi al creaţiei, al cărei susţinător a fost însuşi Richelieu, care a înfiinţat în anul 1936 Academia franceză. Prelevându-se de acest precedent, regele Ludovic al XIV-lea a hotărât în 1680 crearea Comediei Franceye, prin fuzionarea a două trupe de teatru distincte şi dispus conceperea unei instituţii centralizate de administrare a clădirilor din Franţa, a artelor şi a manufacturilor, prefigurându-se ceea ce avea să devină ulterior Ministerul Culturii[4].

Pe plan internaţional, necesitatea protejării patrimoniului cultural a fost impusă de desfăşurarea, în principal pe teritoiul european, a celor două războaie mondiale, care au produs catastrofe şi în privinţa punurilor de patrimoniu. Acestea au fost distruse în urma bombardamentelor, a conflictelor armate, au fost supuse jafurilor, multe dintre ele dispărând în condiţii necunoscute. În acest context, pe plan mondial au fost luate o serie de măsuri prin încheierea unor tratate care să protejeze patrimoniul cultural. Astfel, în 1954, a fost încheiată Convenţia de la Haga privind protecţia patrimoniului cultural în caz de conflict armat[5].

Alte documente legislative internaţionale sunt: Convenţia UNESCO cu privire la protejarea patrimoniului cultural, încheiată la Paris în anul 1990, a cărei necesitate, aşa cum

[2] http://cif.icomos.org/pdf_docs/Documents%20%line/Heritage%20definitions.pdf

[3] Filip Iorgulescu, Felicia Alexandru, Georgiana Camelia Creţan, Meral Kagitci, Mihaela Iacob, *Abordări privind evaluarea şi valorificarea patrimoniului cultural* în revista *Economie teoretică şi aplicată, Volumul XVIII (2011), No. 12 (565)*, p. 14, ediţie electronică accesată la http://store.ectap.ro

[4] Jean-Michel Dijan, *Op. cit*., p. 7

[5] Irina Oberländer-Târnăveanu, *Un viitor pentru trecut. Ghid de bună pratică pentru păstrarea patrimoniului cultural*, Editura CIMEC, Bucureşti, 2009, ediţie electronică accesată la http://www.cimec.ro/ Arheologie/Oberlander-un-viitor-pentru-trecut/index.html.

BDD-A21987 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:18 UTC)

rezultă din Preambul, o constituie ameninţarea de distrugere „nu numai datorită cauzelor obişnuite de distrugere, dar şi prin evoluţia vieţii sociale şi economice, care le agravează prin fenomene de alterare şi de distrugere şi mai grave, iar degradarea sau dispariţia unui bun de patrimoniu cultural şi natural constituie o diminuare nefasta a patrimoniului tuturor popoarelor lumii”[6], convenţia UNESCO cu privire la interzicerea şi împiedicarea operaţiunilor ilicite de import, export şi transfer de proprietate asupra bunurilor culturale (ratificată de România prin Legea nr. 79/1993), Convenţia UNIDROIT privind bunurile culturale furate sau exportate ilegal, adoptată la Roma la 24 iunie 1995, Convenţia europeană privind protecţia patrimoniului arheologic adoptată la Valetta la 16 ianuarie 1992, Convenţia Europeană pentru protecţia patrimoniului arhitectural al Europei, adoptată la Granada, la 3 octombrie 1985 şi Convenţia Europeană asupra peisajului cultural (ratificată de România prin Legea nr. 451/2002).

Legislaţia românească privind protecţia patrimoniului cultural cuprinde o serie de legi importante: Legea nr. 182/2000 (republicată), privind protejarea patrimoniului cultural mobil, Legea nr. 422/2001 (republicată) privind protejarea monumentelor istorice şi Legea nr. 26/2008 privind protejarea patrimoniului cultural imaterial.

Arta populară în spaţiul românesc

Arta populară reprezintă o „componentă de bază ale artei româneşti, înţeleasă ca formă a conştiinţei sociale a poporului nostru, capabilă să oglindească într-o modalitate specifică realitatea lumii prin construirea de structuri expresive generând şi transmiţând emoţii”.[7] Având rădăcini în orizonturile vieţii spirito-materiale din spaţiul carpato-danubiano-pontic, arta populară a reputat o evoluţie istorică de durată, reflectând modul de viaţă şi credinţa despre lume a unui popor milenar, format din agricultori şi păstori precum şi alte meşteşuguri şi ocupaţii. Arta populară a atras atenţia oamenilor de ştiinţă abia în secolul al.XIX-lea.ca un domeniu de artă istoric determinat în urma procesului de diferenţiere început în perioada renascentistă, accentuat în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea dar mai ales în secolul al XIX-lea şi prima jumătate a secolului al XX-lea când, practic se poate spune că s-a încheiat, odată cu precizarea manifestărilor de artă populară în forme ce nu mai pot fi continuate în condiţiile ultimei revoluţii industriale, antrenând schimbări majore în producţia materială şi spirituală, precum şi în relaţiile sociale din întreaga lume şi, firește şi din România.

Arta populară constituie un domeniu de studiu interdisciplinar. Ea reprezintă „creaţia unei comunităţi întemeiate pe o lungă tradiţie, împletind funcţionalul cu esteticul în opere de artă în care forma şi decorul sunt gândite ca întreguri destinate să împletească trebuinţele materiale şi spirituale ale indivizilor şi colectivităţilor în materie de arhitectură, organizarea interiorului, mobilier, ţesături, ceramică, unelte, costum, prelucrarea metalelor, pictură pe sticlă etc”.[8]

Arta populară românească a păstrat amprenta unor epoci care au contribuit la îmbogăţirea manifestărilor de artă şi a fondului autohton dominant. Vitalitatea artei populare face ca în toate zonele istorice ale României să persiste forme originale, arhaice, ale olăritului, ţesăturilor, cusături, crestături în lemn, sculptură, pielărie, cojocărie, prelucrarea metalelor, încondeierea ouălor etc. Mircea Eliade, când se referă la popoarele care au statornicit civilizaţii agricole, constată că: „Existenţa sedentară organizează altfel lumea decât o viaţă nouă”.[9] Pentru agricultor, spaţiul în care trăieşte, casa, satul, ogorul constituie adevărata lume. Centrul lumii este locul consacrat prin ritualuri şi rugăciuni, căci prin el are loc comunicarea

[6] http://bucegipark.ro/ConventiaParis.htm
[7] Georgeta Stoica, Paul Petrescu, *Dicţionar de artă populară,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1997, p. 40
[8] Robert Wildhaber, *Revista “ Antique”,* New York, 1950, apud, Georgeta Stoica, Paul Petrescu , *Dicţionar de artă populară,* Editura enciclopedică, Bucureşti, 1997, p. 40
[9] Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis – Han*, Ed. Stiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1980, p. 25

BDD-A21987 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:18 UTC)

cu fiinţele supranaturale. Aşadar, gospodăria, casa, interiorul, totul „este pus sub semnul statorniciei în timp şi spaţiu.”[10]

Simbolizând unitatea de apartenenţă socială, casa este prin excelenţă locul unde se află ilustrate mecanismele de alianţă şi de filiaţie; locuinţa şi dependenţele sunt, prin suprafaţa şi forma lor, indicii, semne ale statutului socio-economic al celor care o locuiesc.

Casa este în acelaşi timp şi un spaţiu ritualic. Faptul de a se instala într-o casă devine echivalent cu o participare conştientă la tainele şi legile nescrise ale cosmosului. Casa este un adăpost consacrat prin practici magice de întemeiere, unde vin prin naştere copiii, nepoţii şi strănepoţii şi pleacă prin moarte părinţii, moşii şi strămoşii. Naşterea şi moartea în afara casei erau fireşti şi, ca urmare, supuse unor rituri de separare: copilul născut în ţarină era adus în poală şi aşezat pe solul familial, lângă vatră, acolo unde trebuia să vină.

Casa constituie, între microcosmosul trupului omenesc şi Cosmos, un microcosmos secundar, un termen cu configuraţie iconografică. Simbolul casei este un dublu microcosmic atât al trupului material, cât şi al corpusului mintal. Distribuirea încăperilor unei locuinţe, ungherul în care se doarme, încăperea în care se pregăteşte mâncarea, tinda, pivniţa, hambarul, podul, toate aceste elemente organice reclamă, mai degrabă, echivalentele anatomice, decât reverii arhitecturale, casa în totalitatea ei este mai mult decât locul unde se trăieşte, e o făptură vie. Casa este un dublu, o supradeterminare a personalităţii a celui ce trăieşte în ea.

Arta populară nu este o artă elevată ci, o artă consacrată. Ea izvorăşte din necesitatea de a conferi obiectelor din jur: mobilă, vase, port, etc, veselie şi culoare. Oamenii o consideră o preocupare îndreptăţită prin ea însăşi.

Arta populară demonstrează vocaţia pentru abstracţia geometrică (ca în broderia românească) datorată materialelor şi tehnicilor decorative aplicate şi pentru stilizarea in spirală a motivelor naturale (ca în sculpturile polineziene în lemn sau ceramica europeană). În culturile multor ţări tendinţele se înfrăţesc. Arta figurativă nu este cunoscută artei ţărăneşti, deoarece ţăranul nu a conştientizat faptul că ea poate influenţa lumea înconjurătoare. „Ignorantul” preferă să împlinească viaţa, „decât să joace rol de oglindă a realităţilor ei cenuşii”.[11]

O altă caracteristică a artei populare o constituie conservatorismul, greu de datat cu precizie. Motivele simple persistă de secole. Mereu avid de nou, ţăranul conferă obiectelor veselie şi efecte diferite cu ajutorul motivelor şi culorilor. Universalitatea constituie o altă caracteristică a artei populare. „Aceleaşi motive, aceleaşi moduri de abstractizare, aceeaşi formă şi aceleaşi tehnici par să izvorască spontan din pământ pe toate meridianele globului”.[12]

Arta populară este din când în când expresia unei vocaţii spirituale. În arta ţărănească există „ obiecte, cum ar fi ulciorul pentru aghiazmă sau icoanele decorate cu simboluri religioase. Dar obiectivul urmărit prin făurirea lucrării de artă nu este niciodată cel religios, de invocare, de sacrificiu sau chiar de cult ci este în întregime uman, este năzuinţa zilnică de a înfrumuseţa puţin lucrurile”.

BIBLIOGRAFIE

[10] idem
[11] Herbert Read, *Semnificaţia artei,* Editura Meridiane, Bucureşti, 1969, p. 69
[12]idem. p. 70

BDD-A21987 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:18 UTC)

*** *Strategia culturală a judeţului Timiş 1999 – 2015.*

*** *Agenda culturală a judeţului Timiş.*

*** *Atlasul etnografic al Judeţului Timiş* (Coord. Ioan Viorel Boldureanu) vol. I (2013), vol II (2014), Timişoara, Editura Eurostampa, 2013, 2014.

Băcilă, Daniela, *Istoria vieţii folclorice din Banat de la începutul secolului al XX-lea până în prezent*, Timişoara, Editura Eurostampa, 2013.

Bîrlea, Ovidiu, *Folclorul românesc*, I, II, Bucureşti, Editura Minerva, 1983.

Blaga, Lucian, *Barocul etnografiei românești* (în vol.) *Ceasornicul de nisip*, Cluj, Editura Dacia, 1973.

Boldureanu, Ioan, Viorel, *Universul legendei. Eseu despre orizontul mental tradiţional* II, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2003.

Boldureanu, Ioan, Viorel, *Cultură tradiţională orală. Teme, conceptem categorii*, Timişoara, Editura Marineasa, 2007.

Boldureanu, Ioan, Viorel, *Cultură populară bănăţeană*, Timişoara, Editura Mirton, 2004.

Boldureanu, Ioan, Viorel, *Folcloristică şi etnologie*, Timişoara, Editura Mirton, 2003.

Boldureanu, Ioan, Viorel, *Cultura românească în Banat (secolul al XIX-lea)*, Timişoara, Editura Helicon, 1994.

Costin, Cornelia, *Politicile culturale şi calitatea vieţii*, Timişoara, Editura de Vest, 1996.

Dincă, Melinda, *Sociologia indetităţii sau Despre identitate socială şi Socialul identităţii,* Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2008.

Dincă, Melinda, *Cine mi-s io? sau Despre identitate socială în comunităţile săteşti bănăţene,* Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2009.

Dragičević-Šešić, Milena, Stojković, Branimir, *Cultura. Management, Mediere, marketing*, Timişoara, Fundaţia Interart TRIADE, 2002.

Gogolan, Aristida, *Interioare ţărăneşti*, Timişoara, Editura Eurostampa, 2012.

Haţegan, Ioan, *Ghid pentru elaborarea monografiilor rurale*, Academia Română, Filiala Timişoara, Editura Banatul, 2006.

Hedeşan, Otilia, *Lecţii despre calendar,* Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2005.

Mihu, Achim, *Antropologie culturală,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002.

Miu-Lerca, C., *Consideraţii asupra artei ţărăneşti din banat – cusături şi ţesături*, Timişoara, 1936.

Munteanu, Ioan, Munteanu, Rodica, *Timiş. Monografie*, Timişoara, Editura Marineasa, 1998.

Pop, Mihai, *Obiceiuri tradiţionale româneşti*, Bucureşti, Editura Univers, 1999.

Reszohazy, Rudolf, *Sociologia valorilor*, traducere de Ioana Opaiţ, Iaşi, Editura Institutul European, 2008.

Secară, Nicolae, *Studii de etnografie bănăţeană*, Timişoara, Editura Excelsior art, 2005.

Turcuş, Aurel, *Catalogul obiceiurilor populare calendaristice din Banat*, Timişoara, Editura Orizonturi Universitare, 2008.

Valade, Bernard, *Cultura*, în vol. *Tratat de sociologie*, (sub coord. Raymond Boudon) Bucureşti, Editura Humanitas, 1997.

Vianu, Tudor, *Studii de filozofia culturii*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1982.

Vulcănescu, Romulus, *Dicţionar de etnologie,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970.

BDD-A21987 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:18 UTC)

Acknowledgement:

This paper was supported by European Social Funds - Project *Competitive Researchers in Europe*

in the Field of Humanities and Socio-Economic Sciences. A Multi-regional Research Network

POSDRU/159/1.5/S/140863

Cercetarea pentru această lucrare a fost finanțată din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 în cadrul proiectului ***Cercetători competitivi pe plan european în domeniul științelor umaniste și socioeconomice. Rețea de cercetare multiregională (CCPE)*** - POSDRU/159/1.5/S/140863.

BDD-A21987 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:18 UTC)